

Katarzyna Potaczała- Perz *

STYLE PRZYWIĄZANIA KSZTAŁTOWANE W RODZINIE I ICH WPŁYW NA ROZWÓJ EMOCJONALNY DZIECKA

ATTACHMENT STYLES SHAPED IN THE FAMILY AND THEIR IMPACT ON EMOTIONAL DEVELOPMENT OF A CHILD

Streszczenie: Artykuł porusza problematykę wczesnodziecięcego przywiązania dokonywanego się w diadzie między dzieckiem a pierwotnym opiekunem jakim najczęściej jest matka.

Podkreślono ogromną rolę „figury matczynej” w procesie kształtowania się więzi, zwłaszcza jej dostępność, gotowość i otwartość do reagowania na sygnały wysyłane przez dziecko.

W artykule zaprezentowano cztery style przywiązania, które kształtowane są w rodzinie i mają niebagatelny wpływ na rozwój emocjonalny dziecka. Najczęstszym i najkorzystniejszym dla dziecka jest bezpieczny styl przywiązania, w którym idea matki jako „bezpiecznej bazy” kształtuje poczucie bezpieczeństwa i zaufania.

Niestety istnieją rodziny, w których kształtowane są pozabezpieczne style przywiązania: styl lękowo-ambiwalentny, styl unikowy i styl zdeorganizowany. Każdy

Abstract. The article concerns the aspect of early childhood attachment that takes place in a dyad between a child and its primary caregiver, most often its mother.

A substantial role of the "mother figure" in the process of shaping the bond has been emphasized, especially her availability, readiness and openness to respond to signals sent by the child.

The article presents four attachment styles that are shaped in the family and have a significant impact on a child's emotional development. The most common and most beneficial for a child is the secure attachment style, in which the idea of a mother as a "safe base" shapes the sense of security and trust.

Unfortunately, there are families in which non-safe attachment styles are formed: anxious-ambivalent style, avoidant style and disorganized style. Each of them

---

* Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

z nich niekorzystnie wpływa na rozwój dziecka i jego późniejsze funkcjonowanie wśród innych ludzi.

adversely affects a child's development and its subsequent functioning among other people.

Wydaje się, że tak niewiele potrzeba, aby zbudować z dzieckiem ufną więź. Wystarczy być blisko, kochać, rozpoznawać potrzeby dziecka i adekwatnie na nie reagować.

And it would seem that so little is needed to build a trustful relationship with a child. Just to be there. Just to love. Just to recognize the child's needs and adequately react to them.

Słowa kluczowe: Wczesnodziecięce przywiązanie, potrzeba bliskości, teoria przywiązania Johna Bowlby'ego, ufną więź, bezpieczny styl przywiązania, lękowo-ambivalentny styl przywiązania, unikowy styl przywiązania, zdeorganizowany styl przywiązania

Key words: Early childhood attachment, the need for closeness, John Bowlby's attachment theory, trusting bond, secure attachment style, anxious-ambivalent attachment style, avoidant attachment style, disorganized attachment style

Received: 05.2018

Accepted: 08.2018

*„Troska o dziecko jest pierwszym i podstawowym sprawdzianem stosunku człowieka do człowieka”
Św. Jan Paweł II*

Wstęp

Potrzeba bliskości stanowi jedną z najistotniejszych potrzeb psychicznych odczuwanych przez człowieka na wszystkich etapach życia. Jej zaspokojenie jest szczególnie istotne dla małego człowieka przychodzącego na świat, całkowicie bezbronny i zależny od najbliższych mu osób. Samo zaspokojenie potrzeb fizycznych jest niezbędne do przeżycia, ale niewystarczające do prawidłowego rozwoju psychicznego dziecka. Od momentu narodzin poprzez okres niemowlęcy, wczesnodziecięcy, przedszkolny, szkolny, okres dojrzewania, aż po dorosłość człowiek potrzebuje i poszukuje bliskości ważnych w aspekcie socjalizacyjnym osób. Deprywacja potrzeby bliskości prowadzi do deficytów i zakłóceń w prawidłowym rozwoju emocjonalnym dziecka i różnorodnych zaburzeń w toku wzrastania.

Bliskość nie jest rozumiana tak samo jak więź. Wzór więzi ukształtowany na podstawie dziecięcych doświadczeń z postaciami przywiązania, jest raczej matrycą, na której budowane są złożone aspekty bliskości w późniejszych związkach. Bliskość zawiera takie składowe, jak: ciepło, troskę, intymność, empatyczne zrozumienie drugiego człowieka.

Zgodnie z teorią przywiązania autorstwa Johna Bowlby'ego ufną więź promuje autonomię osoby i równocześnie sprawia, że człowiek nie obawia się zależności w późniejszych związkach. Teoria ta akcentuje unikalność przywiązania dziecka do opiekuna w okresie dzieciństwa, wskazuje różne wzory więzi i podkreśla, jak wczesne różnice w stylach przywiązania mogą zapoczątkować odmienne ścieżki rozwojowe [Tryjarska 2010, 11].

Wczesnodziecięce przywiązanie

W kontekście przywiązania analizom poddawany jest duet matka-dziecko, w którym dokładne przyjrzenie się przebiegowi formowania się i jakości więzi uczuciowych dziecka umożliwia pełniejsze zrozumienie mechanizmów kierujących jego rozwojem.

Jakość wczesnych więzi uczuciowych dziecka i ich konsekwencje dla późniejszego funkcjonowania społecznego i emocjonalnego to problem ważny dla rozumienia różnorodnych nieprawidłowości występujących w zachowaniu dzieci i adolescentów [Czub 2003, 31].

Czym jest owo przywiązanie? Jak najtrafniej je scharakteryzować?

Według Johna Bowlby'ego dziecko jest przywiązane do kogoś wtedy, gdy przejawia ono silną skłonność do poszukiwania bliskości i kontaktu z tą

konkretną osobą, zwłaszcza w pewnych szczególnych sytuacjach: gdy jest przestraszone, zmęczone lub chore. Skłonność do takiego zachowania jest atrybutem dziecka – atrybutem, który zmienia się bardzo powoli w miarę upływającego czasu i na który nie oddziałuje w żaden sposób aktualna sytuacja [Bowlby 2007, 405].

Dlatego ta potrzeba bliskości spostrzegana była przez Bowlby'ego jako pierwotna oraz biologicznie uwarunkowana i zakorzeniona, wyposażająca człowieka w momencie przyjścia na świat w predyspozycje tworzenia więzi. Podobnie jak interakcja między matką (lub innym opiekunem) i dzieckiem stanowi układ sprzężenia zwrotnego, tak też przywiązanie jest aktywnością dwustronną i może być rozpatrywane jako samoregulujący się układ [Włodarczyk 2016, 379].

W ramach siatki pojęciowej koncepcji Bowlby'ego sytuuje się także pojęcie zachowań przywiązaniowych. Oznacza ono wszelkie formy zachowania podejmowane zazwyczaj przez dziecko w celu uzyskania i/lub utrzymania pożądanej bliskości, które zostają zorganizowane w behawioralny system przywiązania (*attachment behavioral system*), będący efektem reakcji na sygnały zewnętrzne i wewnętrzne dziecka. Dysponując wiedzą na temat rozwoju tych zachowań u dzieci warto zasygnalizować, że u większości niemowląt zachowania te wobec preferowanej figury rozwijają się w pierwszym roku życia (który jest uważany za okres sensytywny, podczas którego rozwój tych zachowań jest dość silny), natomiast nie jest prawdopodobne, aby jakakolwiek faza sensytywna zaczynała się przed ukończeniem przez dziecko około 6 tygodni. Gdy dziecko przywiąże się silnie do określonej figury, przedkłada ją ponad inne, nawet zazwyczaj mimo separacji [Bowlby 2007, 405].

Istotne jest, aby „figurę matczyną” nie rozumieć wyłącznie jako matkę, lecz jako osobę „matkującą” dziecku, do której się ono przywiązuje (czyli rola głównej figury przywiązania dziecka może być spełniana także przez osoby inne niż biologiczna matka), a także, że bycie zależnym od figury matczynej nie jest równoznaczne z byciem do niej przywiązanym [Bowlby 2007, 269].

Dziecko wybiera jako główną figurę przywiązania i drugoplanowe figury przywiązania takie osoby, które częściej się nim opiekują, są bardziej zaangażowane w proces wychowania i wykazują ciągłą gotowość do reagowania na wysyłane przez nie sygnały werbalne i niewerbalne.

Zdaniem Bowlby’ego interakcja ‘matka-dziecko’ jest wypadkową kilku klas zachowań: dwóch właściwych dziecku (zachowania przywiązaniowe dziecka oraz zachowania dziecka przeciwstawne względem przywiązania, zwłaszcza zachowania eksploracyjne i zabawa) oraz dwóch właściwych matce (zachowania opiekuńcze matki i zachowania matki przeciwstawne względem opieki rodzicielskiej) [Bowlby 2007, 256].

J. Bowlby uważany jest za „ojca teorii przywiązania” (*attachment*), aczkolwiek niepodważalny wpływ na poszerzenie teorii opisującej w jaki sposób tworzy się więź między dzieckiem a jego głównym opiekunem – zwykle matką – i jaki wpływ na rozwój dziecka ma zaburzenie tej więzi wywarły badania jego współpracownicy Mary Ainsworth dotyczące jakości związku między niemowlęciem a matką/opiekunem.

Zaproponowane przez nią pojęcie „bezpiecznej bazy” okazało się ważnym punktem odniesienia, z którego korzystała prowadząc długookresowe badania terenowe nad przywiązaniem w jednym z plemion

w Ugandzie, potwierdzając nimi ideę matki jako bezpiecznej bazy dla eksploracji świata i odkrywając możliwość rozróżnienia dzieci przywiązanych bezpiecznie (*securely*) i niepewnie (*insecurely*). Po powrocie do USA kontynuowała swoje zainteresowania, podpierając je intensywnymi badaniami nad rozwojem przywiązania. Stworzyła wówczas pojęcie „wrażliwej matczynej opieki” (*sensitive care*), określając ją jako diadyczną, odnoszącą się do indywidualnych cech i nastrojów niemowlęcia w złożonym kontekście sytuacyjnym. Jej zdaniem wrażliwość na sygnały niemowlęcia obejmuje nie tylko odbiór i interpretację wysyłanych przez nie sygnałów, ale także stosowność i termin odpowiedzi. Zasadą jej i zespołu współpracowników jest również (na podstawie zastosowanej ‘procedury obcej sytuacji’ /POS/ służącej ocenie różnic w zakresie zachowań przywiązaniowych jednorocznych niemowląt w stosunku do swych matek poprzez obserwację zachowań tych dzieci w sytuacji krótkiej rozłąki z matką) wyróżnienie i opisanie trzech głównych wzorców przywiązania, z różnym dla każdego z nich poczuciem bezpieczeństwa [Włodarczyk 2016, 384].

Wczesna relacja między opiekunem a dzieckiem jest o tyle ważna, że może wskazywać na to, w jaki sposób dziecko będzie tworzyło kolejne więzi w życiu, jak będzie się rozwijać emocjonalnie, czy rozwinie jakieś formy psychopatologii, czy będzie spostrzegało świat jako pozytywne, bezpieczne miejsce i siebie jako jego wartościową część. Tak długo, jak długo dziecko jest w stanie stworzyć bezpieczną i trwałą więź z głównym opiekunem, będzie w stanie tworzyć zdrowe relacje z innymi ludźmi.

Interakcja między matką a dzieckiem i związany z tym stan emocjonalny niemowlęcia (ale również starszych dzieci) stanowią układ sprzężenia zwrotnego. Obydwie składowe mogą ulegać zmianom pod

wpływem różnych zewnętrznych czynników, powodując pobudzenie lub hamowanie rozwoju dziecka. Ponieważ matka jest główną pośredniczką w ciągłych procesach poznawania i gromadzenia doświadczeń, samopoczucie niemowlęcia i postęp procesu uczenia się zależy od tego, jak matka odpowiada na jego sygnały i zaspokaja jego potrzeby [Blaim 1979, 95].

Style przywiązania

Dziecko może wypracować określony styl przywiązania, zbudowany na więzi o określonym charakterze, przyjmując jedną z poniższych strategii radzenia sobie w odpowiedzi na zachowania matki: styl bezpieczny oraz trzy style pozabezpieczne: lękowo- ambiwalentny, unikowy oraz zdezorganizowany. Przywołane tu style przywiązania sformułowane zostały na bazie teorii przywiązania Bowlby'ego (przy czym styl bezpieczny, lękowo- ambiwalentny i unikowy został wyróżniony przez Mary Salter Ainsworth, natomiast styl zdezorganizowany został dodany przez Mary Main i Judith Solomon). Czym charakteryzuje się każdy z nich? [Włodarczyk 2016, 385].

Bezpieczny styl przywiązania (*secure attachment*) przypisywany był dzieciom, które nie upewniały się nieustannie o obecności matki, wykorzystywały ją jako bezpieczną bazę do eksploracji otoczenia, co jakiś czas wracając do niej; po wyjściu matki wykazywały zaniepokojenie, ale powracając witały radośnie, szukając z nią kontaktu i stosunkowo łatwo uzyskując pocieszenie, wracały znów do zabawy. Styl ten cechuje się poczuciem bezpieczeństwa i zaufaniem do obiektu przywiązania jako dostępnego, wrażliwego, responsywnego, dostrojonego do dziecka, uważnego na jego potrzeby i zgranego z nimi, traktowanego jako bezpieczna

baza dla poczynań dziecka podczas eksplorowania nowego otoczenia. Dzieci o więzi ufnej zdają się mieć równy dostęp do impulsów, które w chwilach poczucia bezpieczeństwa chętnie eksplorują otoczenie, a w momentach niepewności szukają ukojenia w osobie matki, wrażliwej i reagującej na komunikaty wysyłane przez dziecko. W efekcie dzieci te potrafią bawić się dłużej i z większym skupieniem oraz utrzymać uwagę dłużej niż dzieci o lękowej więzi, a także okazywać więcej pozytywnych emocji; przez nauczycieli oceniane są jako empatyczne, posłuszne, ze zdolnością podejmowania inicjatywy i wyższymi kompetencjami w relacjach społecznych; same postrzegają siebie jako wartościowe, skuteczne i otwarte na innych; z większą łatwością wykształcają takie właściwości, jak: odporność psychiczną, kooperatywność, niezależność, umiejętność dostosowania się, empatię, zdolność do autorefleksji, kontrolę nad uczuciami, kompetencje społeczne [Włodarczyk 2016, 385-386].

Lękowo-ambiwalentny styl przywiązania (*resistant-ambivalent attachment*) identyfikowany był u dzieci, które wykazywały wysoki poziom niepokoju podczas nieobecności matki, ale raczej przy tym sygnalizowały swój protest niż aktywnie jej poszukiwały; po jej powrocie w trudnością uspokajały się, manifestując wówczas sprzeczne ze sobą grupy zachowań: odrzucenia matki i jednoczesnego szukania kontaktu z nią. Ten styl jest efektem braku pewności co do dostępności i przewidywalności zachowań obiektu przywiązania, którego reakcje są niespójne i niedostrojone do potrzeb dziecka, co powoduje jego niepokój, osłabia poczucie bezpieczeństwa w relacji oraz pociąga za sobą minimalną aktywność w nawiązywaniu interakcji z osobą i eksplorowaniu otoczenia, a także zawęża repertuar dziecięcych reakcji do rozdrażnienia, gniewu lub bierności. Ten styl

pociąga za sobą postrzeganie siebie jako osoby o niskiej skuteczności, z niewielką możliwością wpływania na innych i niewielkimi szansami na zaspokajanie przez innych swoich potrzeb emocjonalnych. Dzieci o takim wzorcu przywiązania cechuje: lęk i niepewność w sytuacjach społecznych, niekompetencja w sytuacjach rozwiązywania problemów, niska, ale chroniczna zależność od innych, mniejsza zdolność do podejmowania swobodnej zabawy (samemu lub z rówieśnikami), brak poczucia sprawczości i przekonania o zdolności efektywnej kontroli nad sobą, poczucie frustracji, a także adaptacja na poziomie nieco niższym niż optymalny [Włodarczyk 2016, 386].

Unikający styl przywiązania (*avoidant attachment*) charakterystyczny był dla dzieci, które wydawały się nie przejmować nieobecnością matki, raczej nie okazując symptomów podenerwowania i kontynuując swoją aktywność eksploracyjną; ignorowały ją po jej powrocie i akceptowały na równi jej opiekę z opieką obcych osób, które były w stanie je pocieszyć; dzieci o tym wzorcu przywiązania sprawiały wrażenie samodzielnych i obojętnych na rozłąkę z matką i jej powrót. Ich pozorna obojętność i brak emocji mogą być błędnie interpretowane jako spokój. Styl ten powstaje w sytuacji, gdy mimo silnej potrzeby kontaktu z obiektem przywiązania (zwłaszcza w sytuacji zagrożenia) obiekt nie jest dostępny, nie reaguje na potrzeby dziecka, ignoruje je, rzadko wchodzi w interakcje z dzieckiem, w wyniku czego uruchamiają się w nim mechanizmy obronne, co może skutkować unikaniem bliskiego kontaktu z obiektem przywiązania i poczuciem frustracji. Obraz siebie dzieci o takim wzorcu przywiązania charakteryzuje się poczuciem braku skuteczności, małej sprawczości i niską samooceną; w kontaktach z rówieśnikami są one wrogie lub zdystansowane;

cechują się lękliwością, kompulsywną uległością (modyfikowanie swoich zachowań tak, aby zadowolić figurę przywiązania i dzięki temu zaspokoić swoje potrzeby) i hamowaniem negatywnych emocji (by uniknąć odrzucenia). W konsekwencji w późniejszym okresie życia często izolują się od innych, nie angażują się społecznie i unikają głębokich relacji międzyludzkich, a także mają niską samoświadomość [Włodarczyk 2016, 387].

Zdezorganizowany styl przywiązania (*disorganized attachment*) został dostrzeżony w stosunku do dzieci, których zachowania nie można jednoznacznie przypisać do wyżej wymienionych kategorii, a manifestuje się on przejawianiem zachowań zdezorganizowanych (niespójnych, bez celu i intencji), niekompletnych, sprzecznych ze sobą, przerywanych, nawet stereotypowych. Jest efektem sytuacji, w których dziecko traktuje figurę przywiązania jednocześnie jako bezpieczną przystań i jako źródło zagrożenia – gdy w sytuacji niebezpieczeństwa dziecko staje w obliczu sprzecznych impulsów, które każą mu równocześnie zbliżyć się do niej i jej unikać. Kształtuje się on także w odpowiedzi na zachowania matek stale zaniedbujących lub krzywdzących albo niepotrafiących sobie poradzić we własnym doświadczeniu jakichś traumatycznych przeżyć czy sytuacji strat. Dzieci wykazujące ten typ przywiązania stosują strategię obronną w postaci wycofania oraz przekładania w niewielkim stopniu zachowań opiekuna na intencje, uczucia i myśli. Ponadto charakteryzuje je: silne pobudzenie i rozregulowanie emocji, lękliwość, nieporadność, zdezorientowanie, kompulsywna potrzeba pozostawania w stanie czujności i kontrolowania otoczenia [Włodarczyk 2016, 387].

Badania przeprowadzone przez M. Ainsworth pokazały, iż styl przywiązania można określić już u dzieci rocznych lub półtorarocznych.

Tworzenie się więzi przebiega w taki sam sposób u wszystkich ludzi, czyli jest uniwersalne, niezależne od kultury. W ciągu pierwszych ośmiu miesięcy życia niemowlę jest szczególnie predysponowane do budowania więzi. Nie jest to jednak okres krytyczny, czyli stworzenie więzi po tym czasie jest możliwe, aczkolwiek trudniejsze. W trzecim roku życia wzorce przywiązania są już dosyć stabilne i chociaż mogą ulegać zmianom, to jednak mają tendencję do zachowania pierwotnego kształtu [Tryjarska 2010, 23].

Choć na pewno nie wszystkie dzieci przejawiające w bardzo wczesnym dzieciństwie inny niż bezpieczny styl przywiązania będą cierpiały w dorosłości z powodu różnorodnych psychopatologii czy problemów, to jednak w istotnym stopniu znajdują się one w grupie podwyższonego ryzyka.

Bowlby w swoim dziele opisał cztery fazy kształtowania się więzi, które są charakterystyczne dla każdego człowieka, niezależne od kultury w której wzrasta i funkcjonuje.

W fazie pierwszej (trwającej od urodzenia do około 8-12 tygodnia życia) dziecko nie rozróżnia osób znanych i obcych, swoje zachowanie kieruje w podobny sposób do wszystkich osób w otoczeniu.

Druga faza (trwająca od 2. do 3. miesiąca do 6. do 9. miesiąca życia) to okres kiedy niemowlę przyjaźnie reaguje na wszystkie osoby, jednak powoli coraz bardziej zaczyna odróżniać opiekunów od innych osób. Faza ta kończy się wraz z pojawieniem się lęku przed osobami obcymi.

W trzeciej fazie (trwającej od 6. do 9. miesiąca do końca 2. roku życia) dziecko w toku rozwoju uczy się nowych zachowań przywiazaniowych, czyli służących utrzymaniu bliskości z opiekunem. Kształtują się nowe wzorce przywiązania.

Czwarta faza (rozpoczynająca się w trzecim roku życia) jest fazą otwartą. Dziecko zaczyna uwzględniać nie tylko zachowania opiekuna, ale też jego plany, intencje i cele. Jest w stanie integrować własne cele z celami opiekuna. Rozumienie świata społecznego staje się coraz bardziej złożone [Tryjarska 2010, 36].

Bowlby uważał, że konkretny wzorzec w jaki formuje się zachowanie przywiazaniowe dziecka, zależy po części od wstępnych skłonności, które do swego związku partnerskiego wnoszą dziecko i matka, po części zaś od tego, w jaki sposób każde z nich wpływa na drugie w czasie jego trwania. W praktyce nieustannym problemem jest określenie, do jakiego stopnia zachowanie każdego z partnerów jest rezultatem jej lub jego wstępnych skłonności, a w jakim stopniu wynika ono z wpływu drugiego [Bowlby 2007, 374].

Ponadto wzorzec, w który przywiazanie dziecka już się zorganizowało, utrzymuje się i w miarę jak dziecko rośnie, coraz trudniej może być modyfikowany i w coraz mniejszym zakresie ulega wpływom aktualnych doświadczeń [Bowlby 2007, 401].

W okresie niemowlęcym mogą się ujawnić reakcje stresowe mające znaczący wpływ na przyszłe życie emocjonalne.

Jeśli dziecko nie doświadczyło przebywania w bezpiecznych ramionach matki (bez względu na to czy karmione jest butelką, czy piersią) lub też jest ona nieobecna przez zbyt długi czas, wówczas do głosu dochodzi reakcja stresowa, przedwcześnie się aktywując. Dziecko może zostać zalane kortyzolem, a receptory kortyzolu zostaną zamknięte, co oznacza, że w przyszłości będzie ono miało mniej receptorów tego hormonu. Kortyzol wydzielony w momencie stresu nie odnajdzie wystarczającej ilości receptorów, które mogłyby go wchłonąć, zwłaszcza w hipokampie i podwzgórzcu, i nadal będzie się unosił w mózgu, osiągając wysoki poziom oraz wywołując uczucie, że stresu nie można opanować. Dojdzie do uruchomienia intensywnej reakcji na stres [Gerhardt 2010, 91].

Jakość wczesnej opieki nad dzieckiem decyduje także więc o rozwoju jego układu nerwowego oraz określeniu jego sposobu interpretowania i reagowania na stres w przyszłości.

Przebywanie z matką, która z jakiś powodów nie jest emocjonalnie dostępna, ma taki sam wpływ na mózg dziecka, jak najbardziej oczywista derywacja w rodzaju całkowitej izolacji. Dzieci przychodzą na świat z potrzebą społecznej interakcji, która wspomaga rozwój i kształtowanie ich mózgu. Jeśli postawa rodziców nie jest przepiętna empatią i dostosowana do potrzeb dzieci – inaczej mówiąc, jeśli nie mają one rodziców, które się nimi interesują i pozytywnie na nie reagują – wówczas istotne części ich mózgu po prostu nie rozwijają się prawidłowo [Gerhardt 2010, 97].

Stosunek emocjonalny do dziecka stanowi zasadniczą składową postawy dorosłego wobec dziecka i od tego uzależniony jest stopień zaspokojenia jego potrzeb, szczególnie potrzeby kontaktu i akceptacji –

warunku poczucia bezpieczeństwa dziecka, co dalej warunkuje jego rozwój poznawczy (poprzez rozwój potrzeby aktywności, samodzielności, poznawania i osiągnięć) oraz rozwój społeczny (poprzez rozwój potrzeby kontaktów i uznania społecznego oraz rozwój motywacji prospołecznej). Stosunek emocjonalny do dziecka wpływa również na rodzaj tworzących się poznawczych mechanizmów regulacyjnych: pozytywne nastawienie rodziców wobec dziecka sprzyja kształtowaniu się właściwej samooceny i poczucia własnej wartości dziecka. Ponadto także twierdzi się, że – w konsekwencji wyjątkowości tego duetu „matka-dziecko” oraz powiązania ze sobą silnymi więzami emocjonalnymi i uczestnictwa we wzajemnych aktywnościach – relacje z matką kształtują orientację społeczną dziecka, która prawdopodobnie zostaje uogólniona i przeniesiona na relacje z innymi ludźmi. Zatem dziecko otaczane życzliwością, serdecznością, troskliwością i czułością, kochane i akceptowane przez rodziców uczy się spostrzegać ludzi jako źródło pozytywnych przeżyć, kształtuje życzliwe nastawienie i ufność wobec ludzi oraz łatwiej nawiązuje kontakty z osobami z szerszego kręgu pozarodzinnego [Jacuńska 1979, 351-352].

Wykształcenie i utrwalenie któregoś z pozabezpiecznych stylów przywiązania oraz nieprawidłowości w procesie rozwoju przywiązania we wczesnym okresie życia mogą wpływać zatem na dalszy rozwój psychiczny, poznawczy, emocjonalny i społeczny, wywołując poważne, dalekosiężne i niekiedy trudne do zniwelowania konsekwencje w funkcjonowaniu psychospołecznym [Włodarczyk 2016, 392].

Podsumowanie

*Dziecko opuszczone, budząc się nagie,
wzrokiem złaknionym wokół błędzi,
i widzi tylko, że nie widać wcale
biegnących ku niemu kochających oczu.
George Eliot*

Wczesne doświadczenia dziecka w interakcji z opiekunem mają niebagatelny wpływ na dalszy przebieg jego rozwoju.

Matczyne ciepło, dotyk, zapach czy kołysanie, kontrolują w najwcześniejszym okresie życia działanie systemów regulujących sen, temperaturę, poziom aktywacji, pracę serca, głód, czy tempo aktywności motorycznej dziecka [Bowlby 2007, 14].

Strata matki czy to fizyczna, czy emocjonalna zawsze wywołuje u dziecka ogromne cierpienie, lęk, powoduje deficyty w jego rozwoju, które są bardzo trudne, a niekiedy niemożliwe do zrekompensowania.

Dostępność fizyczna i emocjonalna opiekuna oraz wrażliwość i gotowość do reagowania na sygnały dziecka stanowią najważniejsze czynniki determinujące rozwój ufego przywiązania. Ważnym mechanizmem umożliwiającym wrażliwe reagowanie jest mechanizm emocjonalnego dostrojenia.

Wzorce przywiązania wyznaczają pewien zakres możliwych ścieżek rozwoju. Łączą się na wiele sposobów z dalszym sposobem funkcjonowania człowieka. Mechanizmy wyjaśniające znaczenie więzi dla dalszego rozwoju osobowego to mechanizm neuronalny, związany z kształtowaniem się połączeń nerwowych w sytuacjach interakcji z opiekunem, ponadto

mechanizm regulacji emocji, uczenie się synchronii behawioralnej oraz pośrednictwo wewnętrznych modeli roboczych [Tryjarska 2010, 37].

Dzieci doświadczające bliskości w rodzinie uczą się czym jest troska, intymność, ufne przywiązanie i wzajemny szacunek.

Doświadczają „wystarczająco dobrego” rodzicielstwa cechującego się takimi elementami, jak: zdolność rodzica do myślenia o zachowaniach i uczuciach dziecka, umiejętność dostrojenia się do dziecka i odzwierciedlania jego przeżyć, wspieranie sprawczości dziecka i jego odrębności, zdolność do naprawiania interakcji, które nie były udane oraz tolerowanie mieszanych uczuć do dziecka [Tryjarska 2010, 63].

Poczucie fizycznej osiągalności opiekuna, jego dostępność emocjonalna oraz wrażliwe reagowanie na sygnały wysyłane przez dziecko sprzyjają kształtowaniu się ufnego przywiązania.

Wykształcenie ufnego więzi to największy dar jakim rodzice mogą obdarzyć swoje dziecko. To potencjał na całe życie, fundament na którym najpierw małe dziecko, a później dorosły już człowiek buduje swoją samoocenę, poczucie własnej wartości i adekwatności oraz pozytywne relacje z innymi ludźmi.

Bibliografia

Blaim A. (1979), *Biomedyczne problemy rozwoju dziecka*, [w:] Ziemska M., *Rodzina i dziecko*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

Bowlby J. (2007), *Przywiązanie*, przekład Polaszewska- Nicke M., Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

Czub M. (2003), *Znaczenie wczesnych więzi społecznych dla rozwoju emocjonalnego dziecka*, „Forum Oświatowe”, nr 2(29).

Gerhardt S. (2010), *Znaczenie miłości. Jak uczucia wpływają na rozwój mózgu*, przekład

Radwan B., Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Jacuńska M. (1979), *Wychowanie małego dziecka w rodzinie*, [w:] Ziemska M., *Rodzina i dziecko*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

Tryjarska B. (2010), *Bliskość w rodzinie. Więzy w dzieciństwie a zaburzenia w dorosłości*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.

Włodarczyk E. (2016), *Znaczenie wczesnodziecięcego przywiązania w diadzie 'matka/opiekun- dziecko'*, „Studia Edukacyjne”, nr 39.